

Sla dood die exoot!

Landschapsbeheerder vindt exotentoeename een gemiste kans

De aanwezigheid van vele exoten in Nederland vindt Gerrit-Jan van Herwaarden van Landschapsbeheer Nederland een gemiste kans. "Wij zijn sterk voorstander van toepassing van inheemse of autochtone soorten vanwege de ecologische en cultuurhistorische aspecten." Van Herwaarden hanteert daarbij de definitie dat inheems plantmateriaal soorten betreft die in Nederland thuishoren, terwijl autochtoon plantmateriaal soorten betreft waarvan het genetisch materiaal uit Nederland afkomstig is. Het verschil is misschien miniem, maar de gevolgen kunnen groot zijn. "Autochtone soorten zijn vaak beter bestand tegen hier voorkomende ziektes zoals bacterievuur bij meidoorns. Een andere belangrijke eigenschap betreft de seizoenscyclus. Autochtoon materiaal gaat bloeien wanneer ook

de insecten die in Nederland leven, eraan toe zijn. Dat hoeft niet automatisch zo te zijn met inheemse soorten."

Het laatste kan daarom de nodige consequenties hebben voor de omgeving. "Met name insecten zijn erg afhankelijk van de ecologische afstemming van de natuur." Een probleem dat internationaal al zorgen baart, is de afname van het aantal bijenvolken, waardoor er minder bestuiving plaatsvindt en het 'groen' zich dus niet verder ontwikkelt. Verdere verwarring van de ecologische afstemming kan dit proces nog verder versnellen.

Toenemende verandering

Ontwikkelingen zoals gemakzucht, geldgebrek, smaak en maatschappelijke veranderingen heb-

Zin en onzin over toepassing van exoten en autochtoon plantmateriaal. Veel mensen nemen aan dat bomen, planten en struiken die we aantreffen in Nederland ook daadwerkelijk een Nederlandse oorsprong hebben. Niets is minder waar en de verwachting is dat het aantal exoten in de toekomst alleen nog maar zal toenemen.

Auteur: Guy Oldenkotte

ben ertoe bijgedragen dat het Nederlandse landschap steeds vaker vegetatie laat zien die niet noodzakelijk Nederlands is. "Er zijn steeds minder boeren in Nederland, terwijl het aantal mensen op het platteland zonder boerenachtergrond toeneemt", stipt Van Herwaarden aan om duidelijk te maken dat kennis over en ervaring met het ecologisch ecosysteem verloren gaat bij de gemiddelde burger. "Ook is er een duidelijke mundialisering in de plantenwereld. Dit alles heeft z'n invloed. Tegenwoordig lijkt het of elk dorp wel z'n eigen tuincentrum heeft. En vaak staan die tuincentra vol met exoten terwijl je op zoek moet naar inheemse soorten. Daarnaast is er een duidelijke voorkeur voor soorten die groen blijven en hun blad niet verliezen tijdens de winter. Dat zijn vaak bomen die niet oorspron-

Bomen en stedelijke ontwikkeling vergen nauwkeurige afstemming.

kelijk in deze regio voorkwamen.” Volgens Van Herwaarden veranderen tuinen daardoor steeds vaker in een bonte samenstelling van exoten in plaats van in tuinen met een afgewogen begroeiing van autochtone soorten. Daar verandering in brengen is een lastige klus, erkent hij. “Het zou al een grote winst zijn als er meer bewustzijn was over dit punt. Daarom richten wij ons

op het adviseren en voorlichten. Bovendien,” geeft Van Herwaarden toe, “is het een zwart-witsituatie. Met de verandering van het klimaat is het niet uitgesloten dat bomen die nu worden beschouwd als exoot straks als vanzelfsprekend worden beschouwd in het Nederlandse landschap. Bovendien is de introductie van exoten van alle tijden. Alleen ging dat toen in een tempo en

massa die maathielden met de omgeving. Dat is niet te vergelijken met de situatie van nu.”

Volledig ingeburgerd

Dat het Nederlands landschap bomen telt die oorspronkelijk van elders komen is logisch, claimt Sander Wijdeven van Staatsbosbeheer. “Bosbeheerders hebben in het verleden veel soorten exoten zelf het land in gebracht.” Staatsbosbeheer beheert ruim 260.000 hectare natuur in Nederland in opdracht van de rijksoverheid. “Bomen als de Douglas en de Larix waren noodzakelijk voor de houtproductie terwijl de kastanjeboom werd ingevoerd vanwege z'n vrucht. Veel bomen zijn inmiddels volledig 'ingeburgerd'.” Volgens Wijdeven zijn er maar weinig bomen die beschouwd worden als 'problematisch'. “De Amerikaanse vogelkers is een boom die we destijds ook zelf hebben ingevoerd om de voedselarme zandgronden te verbeteren, maar die we nu proberen te bestrijden. Dat is iets wat veel aandacht vergt. Ook de Amerikaanse eik proberen we tegenwoordig op sommige plaatsen tegen te gaan. Die is moeilijk te bestrijden, maar geeft wat minder problemen.” Wijdeven is opgelucht dat de problematiek bij bomen minder erg is dan bij waterplanten. “Waterschappen hebben veel problemen met sommige waterplanten

Het veranderende klimaat zal zeker van invloed zijn op het bomenlandschap.

De Amerikaanse eik is een boom die men op veel plaatsen tegenwoordig liever niet heeft.

die mensen kopen voor hun eigen vijver en die uiteindelijk in het openbaar water belanden." Sommige waterplanten vermenigvuldigen zich razendsnel waardoor ze een probleem vormen bij pompen en gemalen of voor de visstand doordat ze zuurstof aan het water onttrekken. Voor wat betreft de bomen en bossen is dat minder een probleem, verduidelijkt Wijdeven. En mocht zich een situatie voordoen dat soorten andere bomen in het nauw brengen, dan probeert Staatsbosbeheer dat vroegtijdig te signaleren. "De eerste klap is vaak een daalder waard, dus we proberen dat direct aan te pakken. Dat doen we door het creëren van bufferzones of door afspraken te maken met andere terreinbeheerders. Als je te laat bent met ingrijpen, dan moet je voor langere termijn stevig aan de bak." Wijdeven refereert daarbij vooral aan gebieden waar Staatsbosbeheer de inheemse natuur de ruimte wil geven. Elders is Staatsbosbeheer wat meer coulant, zo verzekert hij. "Op plekken met jonge natuur en bossen wijzen we het niet op voorhand af omdat nieuwe soorten bepaalde taken en rollen kunnen overnemen van autochtone bomen. Maar we houden het wel in de gaten.

Uiteindelijk maken we afwegingen op verschillende niveaus voordat er een definitieve beslissing wordt genomen."

Prima geschikt in stedelijke omgeving

Voor De Bomenstichting is de aanwezigheid van exoten in de stedelijke omgeving niet direct een probleem, zegt Frank Moens. De stichting zet zich met name in voor bomen in de woon- en werkomgeving. Moens merkt wel op dat hun stelling niet hoeft op te gaan voor het buitengebied buiten de stedelijke omgeving, daar waar sprake is van de Ecologische Hoofdstructuur. Dit gebied valt niet onder het aandachtsgebied van De Bomenstichting. "In de stedelijke omgeving in Nederland vind je heel veel exoten. Bomen als de plataan en de Amerikaanse eik hebben hun nut bewezen als vervanger van autochtone bomen. Deze soorten groeien goed in omgevingen die minder geschikt zijn voor autochtone bomen en waar er een gebrek is aan water en voedsel." Dankzij de kracht om met minder water en voedsel rond te komen weten de exoten toch een situatie te creëren waarin mensen zich prettig voelen. "Zeker met het oog op de voorspel-

ling dat we meer warme en langere hittegolven krijgen, is het wel prettig dat we een groen dak boven ons hoofd hebben voor verkoeling." Aangezien het Nederlandse landschap steeds verder verstedelijkt, verwacht ook Moens dat het aantal exoten in de toekomst verder zal toenemen, los van de toenemende wisseling als gevolg van het veranderende klimaat. Ook verwacht hij dat de verandering van het klimaat een rol zal spelen bij de wijziging van de samenstelling van de bomenstand. Die verwachting, met name dat de temperaturen zullen toenemen, zal een direct gevolg hebben voor een oer-Nederlandse boom zoals de beuk, voorspelt hij. "De beuk kwam er als laatste bij, maar de voorspelling is dat deze als eerste zal afvallen aangezien deze soort erg gevoelig is voor droogte en het moeilijk vindt om te herstellen." Bovendien is de beuk een kwetsbare boom, aldus Moens. "De beuk kent problemen in laanverband. Hij kan moeilijk tegen ondergrondse beschadigingen. En wanneer een boom in de naaste omgeving wegvalt en de beuk aan zonlicht wordt blootgesteld, heeft dit vaak ook de nodige consequenties waardoor een kettingreactie in gang wordt gezet." Ook de iep zal haar best moeten doen om te overleven in het Nederlands (stedelijk) landschap, claimt Moens. "Nu, met alle resistente ontwikkelingen, is het misschien weer mogelijk dat de iep de rol kan overnemen van bijvoorbeeld de plataan of de Amerikaanse eik, maar dat is nog afwachten." Volgens hem proberen we in Nederland nog te vaak krampachtig vast te houden aan het soort beplanting: "Op marginale groeiplaatsen is het belangrijker dat de boom het goed doet, gezond blijft en functioneel een toegevoegde waarde heeft dan de vraag of het een exoot is of niet." Toch vindt hij de aankondiging van de Postcode Loterij om ecologisch tuinieren te stimuleren, een goed initiatief. "Het hoeft niet zo te zijn dat iedereen verstand van groen moet hebben, maar je kunt mensen wel wijzen op het feit dat hun tuin een directe impact heeft op het klimaat in de omgeving. Met het aanleggen van grote terrassen en onderhoudsvrije tuinen zijn we, wat mij betreft, te ver doorgeschoten." Het toevoegen van enkele bomen zou zeker bijdragen aan het omlaag brengen van de omgevingstemperatuur en het heat-island-effect dat grote betonnen oppervlaktes creëren. Maar de impact op de leefomgeving in stedelijke gebieden gaat verder dan alleen een stijgende temperatuur. "Je ziet dat in het buitengebied steeds meer gevarieerd wordt met houtwallen en dergelijke en je ziet daar de verbetering omdat die bijdraagt aan de habitat

Tegenwoordig zijn er nog nauwelijks plekken waar bomen in Nederland ongestoord hun gang kunnen gaan.

van insecten en dieren. Die ontwikkeling zou in steden ook kunnen worden doorgevoerd. De plataan is bijvoorbeeld een boom waar insecten nauwelijks iets aan hebben, terwijl de zomereik soms wel tot driehonderd insecten kan herbergen.”

Termijn moeilijk te voorspellen

De verandering van het klimaat zal dus in de toekomst nog verder z'n stempel gaan drukken op de samenstelling van de natuur in Nederland. Maar volgens Claire Vos van Alterra, onderdeel Wageningen Universiteit en Research, is het lastig te zeggen op welke termijn dit zal zijn. “In Europa hebben we verschillende klimaatontwikkelingsmodellen ontwikkeld die voorspellingen geven. Verschillen zijn afhankelijk van het tempo van de verandering van het klimaat. We zien dat soorten zich zullen terugtrekken naar het noorden, waarbij ze op termijn uit Nederland zullen verdwijnen, zoals de gewone esdoorn. Maar andere boomsoorten zullen Nederland juist koloniseren omdat het klimaat hier geschikt wordt, zoals de douglasspar en de zeeden. Maar er zijn ook soorten waarvan de geschikte klimaatomgeving zo groot is dat er geen verandering in de verspreiding in Nederland is te verwachten. Met welke snelheid dit zal gebeuren zal echter afhangen

van het tempo van de opwarming van de aarde.” Soorten die als gevolg van een veranderend klimaat Nederland koloniseren, zou je niet moeten opvatten als exoten. Het zijn juist soorten die goed zijn aangepast aan het toekomstige klimaat.

Landschapsarchitect Ruud Dubbeld

De samenstelling van onze bossen zal dus geleidelijk veranderen. Hoe langzamer dit gaat, hoe meer tijd de natuur heeft om zich aan te passen. “En dat is iets wat we zelf in de hand hebben”, aldus Vos.

De voorkeur voor ecologisch boven ‘praktisch’ botst regelmatig. Toch is Gerrit-Jan van Herwaarden van Landschapsbeheer van mening dat inheemse en autochtone soorten vaak hetzelfde kunnen bereiken als exoten. “Je ziet in de fruitteelt steeds meer dat de elzensingel wordt vervangen door coniferen omdat die beter in staat zijn spuitstoffen tegen te houden. Wij zouden er echter de voorkeur aan geven om een dubbele elzensingel aan te leggen om hetzelfde te bereiken.”

Op de website www.klimaatonderzoeknederland.nl hebben onderzoekers de verwachtingspatronen van honderden bomen, planten en struiken ingevoerd en gemodelleerd hoe deze zich zullen ontwikkelen in een gewijzigd klimaat. De ‘Klimaat Response Database’ kan men vinden door in de rechter kolom te kiezen voor het thema ‘Adaptatie’. Een link naar de database verschijnt vervolgens onder het kopje ‘Adaptatie van de Ecologische Hoofd Structuur – A02’

Gerrit-Jan van Herwaarden